

cî kılıcı gibi düzgün ve parlak) kelimesi gibi. Türkçe, "Gece devriyyesinde dikkat et zîrâ / Düşersin ağzına bukturmanın sonra" beytinde yer alan ve "pusudaki asker" anlamına gelen "bukturma" sözünde de garâbet vardır.

b) Mânevî ta'kid. Sözün anlamının hatalı mecaz, istiare ve kinayelerin kullanılması gibi sebeplerle kapalı olması, âdetâ kördüğüm haline gelmesidir. Abbas b. Ahnef'in, "Seaṭlubû bu'de'd-dâri 'ankûm li-takrabû / Ve teskübü 'aynâye'd-dûmû'a li-tecmüdâ" (Yakın olarsınız diye evimin sizden uzak olmasını isteyeceğim. Gözlerim dondukları [sevindikleri] için yaşlar dökecek) beytinde "göz yaşının donması"nın "gözlerin sevinmesi"nden kinaye olması gibi. Halbuki "göz yaşının donması" hüzünden kinayedir. Dolayısıyla bu ifadede "donma" (cümüd) kelimesi son derece uzak bir anlamda kullanılmıştır. İbarede mânâyı bozan anlam tersliği de (kalb) mânevî ta'kid sayılır. Meselâ Mütenebbî'nin bir mısraındaki, "Keyfe yemûtü men lâ ya'sekû" (Âşık olmayan nasıl ölür!) ifadesinde anlam tersliği vardır; bunun aslı, "Keyfe lâ yemûtü men ya'sekû" (Âşık olan nasıl ölmesin ki!) şeklinde olmalıdır. Fehîm'in, "Fehîm pîrehe-nin etti vakf-ı şu'le-i dâğ / Hudâ bizim dahi mehtâba ver ketânımız" beytinde de ketenin aydan etkilenmesi çok kapalı bir telmih olduğundan mânevî ta'kid vardır. Manevî ta'kid bazan bir ifadeyi anlam çıkarılamaz hale getirir. Nef'î'nin, "Âlemin cânı değilsin cân-ı âlemsin sen" mısrası bunun dikkat çekici bir örneğidir.

Bunların dışında, övgü ve yergilerin ilgili kelime ve tabirlerle yapılması; mecaz, istiare, kinaye ve teşbih gibi edebî türlerin yerinde kullanılması; şiir, mektup ve hitabelerde gereksiz ilmi terimlere yer verilmemesi; ibarenin kelimeleri arasında cinas, tıbâk, seci, tenâsüp, mürâât-ı nazîr gibi lafız ve anlam ilgilerinin bulunması; gereksiz itnâb, haşiv ve ziyadedden uzak olarak sözün veciz bir biçimde ifade edilmesi de fesahatın şartlarındandır.

Fesahata aykırı görülen hataları yapmamak için lugat, sarf, nahiv, meânî, beyân ve bedî gibi edebiyat ilimlerini iyi bilmenin yanında özel yeteneğe ve dil zevkine sahip olmak gerekir. Ayrıca büyük edip ve şairlerin eserlerini dikkatle okumak ve iyi bir çevrede yetişmek gibi faktörler de önemli rol oynar.

İslâm'ın ortaya çıkışı esnasında görülen sûtanneliği müessesesinin hedeflerinden biri de çocuğun bu yolla fasih konuşma alışkanlığını kazanmasıydı. O dönemde en fasih konuşanlar, şehir hayatından uzak bulundukları için yabancılarla karışmamış, dolayısıyla dilleri bozulmamış olan çöl Araplar'ı idi. Hz. Peygamber'in sûtanesi Halime'nin mensup olduğu Benî Sa'd da en fasih konuşan kabilelerden biri olarak tanınmıştı.

Arapça'da fesahat konusunda yazılmış en kapsamlı eser İbn Sinân el-Hafâc'ın (ö. 466/1073-74) *Sırrü'l-feşâḥa*'sıdır. Türkçe'de fesahatla ilgili en derli toplu bilgi M. Kaya Bilgegil'in *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* adlı kitabında bulunmaktadır (s. 25-43).

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, I, 391; *Lisânü'l-'Arab*, "fışh" md.; *Tacü'l-'arûs*, "fışh" md.; *Türk Lügati*, III, 641; Tâhîrülmevlevî, *Edebiyat Lügati* (İstanbul 1937), İstanbul 1973, s. 45; Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz* (nşr. Mahmûd Muhammed Şâkir), Kahire 1375, s. 35-38, 43-66; a.m.f., *el-Medḥal fî Delâ'ilü'l-i'câz*, Kahire, ts., s. 292-293; Fahrreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-i'câz fî dirâyetü'l-i'câz*, Amman 1985, s. 45-53; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, Kahire 1318, s. 176; İbnü'l-Esîr, *el-Meseli's-sa'ir* (nşr. Ahmed el-Hüfî — Bedevî Tabâne), Riyad 1403/1983, I, 141-148; Hatîb el-Kazvîni, *Telḥîşü'l-miftâh*, İstanbul 1312, s. 6-10; Teftâzânî, *Muḥtaşarü'l-Me'ânî*, İstanbul 1304, s. 12-21; Hafâcî, *Sırrü'l-feşâḥa*, Beyrut 1402/1982, s. 58-92; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1253, s. 276; Abdünnâfi' İffet, *en-Nef'ü'l-muavvel*, İstanbul 1289, I, 32-47; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1299; Mehmed Rif'at, *Mecâmiu'l-edeb*, İstanbul 1308, s. 14-64; Mehmed Zihni Efendi, *el-Kavli'l-ceyyid*, İstanbul 1327, s. 30-47; Reşid, *Nazarıyyât-ı Edebîyye*, İstanbul 1328, s. 14-133; Celâleddin-i Humâyî, *Fünûn-ı Belâgat ve Şinâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1363, s. 9-24; Mustafa Sâdık er-Râfî, *Târḥu'âdâbi'l-'Arab*, Beyrut 1394/1974, I, 131-133; Muhammed Reşâd el-Hamzâvî, *Ḥavliyyâtü'l-Câmî'ati't-Tûnisîyye*, Tunis 1978, s. 48-63; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Ankara 1980), İstanbul 1989, s. 25-43; Hammâdî Sammûd, *et-Tefkîrû'l-belâğî*, Tunus 1981, s. 433; Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, İstanbul 1984, s. 6-31; Câbir Kamîha, *Edebü'r-resâ'il*, Kahire 1406/1986, s. 111-112; Abdülfettâh el-Besyûnî, *'İlmü'l-me'ânî*, Kahire 1408/1987, I, 12-23; Tefvîk Ali el-Fil, "el-Feşâḥât (27. Risâle)", *Ḥavliyyâtü Külliyyetü'l-Âdâb*, sy. 6, Küveyt 1405/1985, s. 9-51; Mahmûd Abdullah el-Ceffâl, "Meḳâyisü'l-feşâḥa fî'l-ḳarni'l-ḥamisi'l-icri", *MMLAÜr*, II (1987), s. 147-189; Muhammed Abdüşşehid en-Nu'mânî, "Nefâḥât mine'l-feşâḥati'n-nebeviyye", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXII, İslâmâbâd 1987, s. 27-48; A. Schaade, "Fesâhat", *İA*, IV, 575-576; G. E. von Grunebaum, "Faşâḥa", *El²* (İng.), II, 824-827.

MUSTAFA ÇUHADAR

FESEVÎ

(الفسوى)

Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyan
b. Cüvvân (Cüvân) el-Fesevî
(ö. 277/890)

el-Ma'rife ve't-târîḥ
adlı eserleriyle tanınan
hadis hâfızı ve tarihçi.

190 (806) yılında doğdu. Eskiden Fars eyaletinde ve Şiraz'ın güneydoğusunda büyük bir şehir olan Fesâ'ya (Pesâ, Besâ) nisbetle Fesevî (Besevî), doğduğu eyalette nisbetle Fârisî, babasının künyesine izâfetle de Ya'kûb b. Ebû Muâviye diye anılır. Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi bulunmayan Fesevî 216 (831) veya 219 (834) yılında ilim tahsili için seyahate çıktı ve Mekke'ye giderek ilk hacını yaptı. 216-241 (831-856) yılları arasında on altı defa haccettiğini söylediğine göre hac mevsiminde Mekke'ye gelen âlimlerden faydalanmak için belli aylarda Hicaz'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Irak'ta, iki defa gittiği Suriye'de ve üç defa gittiği Mısır'daki (el-Ma'rife ve't-târîḥ, nâşirin mukaddimesi, I, 9) tanınmış muhaddislerden faydalandı. Kendilerinden hadis öğrendiği hocaların sayısının 1000'i bulunduğu söylenmekle beraber Zehebî onun *Meşveḥa*'sında 300 kadar hocasının zikredildiğini ve bunların içinde güvenilir olmayanların da bulunduğunu belirtmektedir. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *el-Ma'rife ve't-târîḥ*'in mukaddimesinde (I, 76-112) 405 hocasının adını tesbit etmiştir. Fesevî'nin *sika** hocaları arasında Ebû Âsım en-Nebîl, Ubeydullah b. Mûsâ, Ebû Mûshir el-Gassânî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Haccâc b. Minhâl, Saîd b. Mansûr ve Ali b. Medîni gibi hadis hâfızları vardır. Ahmed b. Hanbel'den de bir miktar hadis rivayet ettiği belirtilmektedir (İbn Ebû Ya'lâ, I, 416). Kendisinden Tirmizî, Nesâî, Hasan b. Süfyan en-Nesevî, Ebû Avâne el-İsferâyîni, İbn Huzeyme ve İbn Ebû Hâtîm gibi tanınmış muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.

Hadis tahsiline çok önem veren Fesevî, otuz yıl süren ilmi seyahatleri esnasında büyük sıkıntılara katlandı. Maddî imkânsızlıklar içinde gece mum ışığında istinsah ettiği hadisleri gündüz hocalarına okuyarak yıllarca şehir şehir dolaştı. Hayatını anlatan bazı önemli eserlerde kaydedildiğine göre, bir gece "gözlerine su indiği için" kör olduğunu far-

kederek artık hadis öğrenemeyeceği endişesiyle ağlamaya başlamış, rüyasında Hz. Peygamber'i görüp ona üzüntüsünü anlatmış, Resûl-i Ekrem de elini gözlerine sürerek görmesi için dua etmiş, uyanınca artık tekrar gördüğünü farkedip yine mum ışığında istinsaha devam etmiştir. Hadis okumak üzere yanında altı ay kalan bir öğrencisinin, annesinden uzun süreden beri ayrı bulunduğunu söyleyerek memleketine dönme arzusunun bahsetmesi üzerine kendisinin otuz yıldır annesini görmediğini belirtmesi onun ilim uğrunda nelere katlandığını göstermektedir. Devrin tanınmış muhaddislerinden Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî, kendisinden faydalananmak üzere gelen hadis âlimlerinin içinde özellikle Fesevî'ye dikkat çekerek Iraklılar'ın onun gibi bir âlimi kolay kolay göremeyeceğini söylemiştir. İbn Hibbân ve İsmâîlî onun zühdü ve sünnete bağlılığı ile tanındığını belirtmektedirler. İbn Ebû Hâtim er-Râzî'ye babasının, kendileriyle görüşmediği muhaddislere dair rivayetleri Fesevî'den almasını tavsiye ederek onun gibi bir âlimi bulamayacağını söylediği rivayet edilmektedir. Ebû Zûr'a er-Râzî Fesevî'yi çok değerli bir âlim olarak tanıtmakta, Nesâî güvenilirliğini "zararı yok" (lâ be'se bih) şeklinde değerlendirmekte, Hâkim en-Nisâbüri de onun Farslı muhaddislerin imamı olduğunu söylemektedir. Fesevî'nin Hz. Osman aleyhinde konuştuğu, dolayısıyla Şîa taraftarı olduğu iddia edilmişse de İbn Kesîr ve Zehebî gibi âlimler bu görüşü reddetmişlerdir. *el-Ma'rife ve't-târîh*'te Hz. Osman lehindeki rivayetlere yer vermesi, ayrıca bazı râviler hakkında, "Sika olmakla beraber Şîi görüşü benimsemiştir" gibi ifadeler kullanması (İbn Hacer, III, 311) bu iddiayı yalanlamaktadır. Fesevî'nin Mekkeliler'in kıraat tarzına vâkıf olduğu ve bunu rivayet ettiği de bilinmektedir.

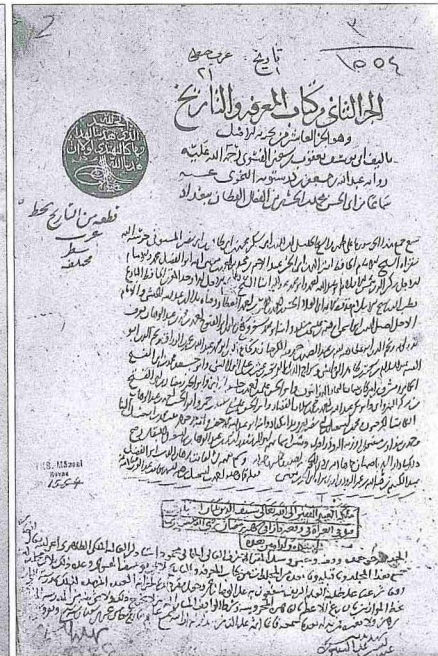
Fesevî 13 Receb 277 (31 Ekim 890) tarihinde Basra'da vefat etti. Fesâ'da öldüğünü söyleyen, vefat tarihini 280 (893) ve 281 (894) olarak kaydeden kaynaklar da vardır.

Eserleri. 1. *el-Ma'rife ve't-târîh*. Fesevî'nin talebesi Arap dil âlimi İbn Dürüs-teveyh'ten (ö. 347/958) başka râvisi bilinmeyen eser *et-Târîhu'l-kebîr* diye de anılmaktadır. Tanınmış âlimlerin övdüğü bu kitabı Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Hatîb el-Bağdâdî, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir ve Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî gibi müellifler hocalarından okumuşlar ve

eserlerinde ondan rivayette bulunmuşlardır. Fesevî *el-Ma'rife*'yi kaleme alırken en çok Urve b. Zübeyr, İbn Şihâb ez-Zühri, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, İbn Cüreyc, İbn İshak, Ma'mer b. Râşid, Süfyan es-Sevrî, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübarek, İbn Vehb, Süfyan b. Uyeyne, Abdürrezzâk es-San'ânî, Ali b. Medîni, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zûr'a ed-Dimaşkî gibi muhaddis ve tarihçilerin eserlerinden faydalanmıştır. İki bölümden meydana gelen eserin *el-Ma'rife ve't-târîh* diye adlandırılmasının sebebi, kronolojik sıraya göre düzenlenen birinci bölümün tarihî bilgileri, şahıslara göre tertip edilen ikinci bölümün ise muhaddislere dair bilgileri (ma'rifetü'r-ricâl) ihtiva etmesidir. Ancak eserin birinci bölümünün önemli bir kısmını ihtiva eden I. cildi henüz ele geçmemiştir. *el-Ma'rife ve't-târîh*'i neşre hazırlayan Ekrem Ziyâ el-Ömerî, başta Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir ve İbn Kesîr olmak üzere Hatîb el-Bağdâdî, Zehebî ve İbn Hacer gibi tarihçilerin eserlerini tarayarak I. cildin Asr-ı saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler devri ile Abbâsîler'den Ebû'l-Abbâs es-Seffâh dönemini (750-754) kapsadığını tesbit etmiştir. Günümüze ulaşan II. cildin baş tarafı, 136 (754) yılından 242 (856) yılına kadar meydana gelen önemli olayları, özellikle hac

emirliği yapmış kişileri ve bu yıllarda vefat eden önemli şahsiyetlerin adlarını ihtiva etmekte, bu cildin devamında eserin ikinci bölümü başlamaktadır. Bu bölümde hadis rivayetiyle tanınan ashap, tâbiîn ve daha sonraki râviler ele alınmakta, ashap dışındaki râvilerin cerh ve ta'dîl durumu belirtilmektedir. Bazı yönleriyle İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-küb-râ'sını* andıran bu bölümde râviler Medineliler, Basralılar, Şamlılar ve Küfeliiler gibi başlıklar altında anlatılmakta, Abdullah, Selmân, Kâ'b gibi aynı adı taşıyanlar bir arada verilmekte, eserin son kısmında ise künyesiyle tanınan kimse-lik zikredilmektedir. Hadis, tarih ve râvilerle dair bilgisiyyle tanınan bir âlimin kaleminden çıkması, ayrıca hicrî ilk üç asrın tarihini ihtiva eden ve günümüze gelebilen pek az kitaptan biri olması *el-Ma'rife ve't-târîh*'in önemini büyük ölçüde arttırmaktadır. 1700 kadar hadis ve eser'i ihtiva eden kitapta bazı zayıf, hatta mevzû haberler bulunmakla beraber rivayetlerin birçoğu *Kütüb-i Sitte*'de veya bu kitaplardan birinde yer almaktadır. Yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan eser (Revan Köşkü, nr. 1554) Ekrem Ziyâ el-Ömerî tarafından üç cilt halinde yayımlanmış (Bağdat 1394-1396/1974-1976), daha sonra yeniden gözden geçirilerek

Fesevî'nin *el-Ma'rife ve't-târîh* adlı eserinin zahriyesi ile ilk sayfası (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1554)

indeksi müstakil bir cilt haline getirilmek suretiyle dört cilt olarak basılmıştır (Medine 1410/1990). 2. *Meşyeḥa*. Zehebî'nin bir cilt olduğunu ve Fesevî'nin hocalarından 300 kadar âlimin ismini ihtiva ettiğini söylediği bu eser ilk meşyehalardan biridir. Altı cüz halinde beldelere göre düzenlendiği ileri sürülen (Kettânî, s. 298) *Meşyeḥa*'nın günümüze gelen ikinci ve üçüncü cüzlerinde (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Umumi, nr. 7418, 7419, ikinci cüz 29 varak, üçüncü cüz 22 varak) böyle bir tasnif usulü bulunmamakta, müellifin, biyografilerini bile vermediği hocalarından rivayet ettiği hadislerden bir veya ikisini zikretmekle yetindiği görülmektedir. 3. *Kitâbü'l-Müsne'd*. Sem'ânî bu eseri hocası Enmâtî'den okuduğunu söylemektedir (bk. Zehebî, *Tezki-retü'l-huffâz*, IV, 1283). 4. *Kitâbü's-Sünne*. Zehebî'nin küçük bir kitap olduğunu belirttiği eserin günümüze gelip gelmediği bilinmemekle beraber, Fesevî gibi selefî olup aynı adla kitap yazan çağdaşlarının eserlerine kıyasla bunun da akaid konusuna ve sünnete sarılmaya dair hadisleri ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. 5. *Kitâbü'l-Bir ve's-şıla*. Eserin *rikâk**a dair rivayetleri ihtiva ettiği sanılmakta ve Fesevî'nin bunları Ebû Zûr'a er-Râzî'den olan rivayetlerinden derlediği anlaşılmaktadır (İbn Hacer, XI, 387). 6. *Kitâbü'z-Zevâl*. Namaz vakitlerine dair olduğu tahmin edilen bu eseri Fesevî'den Ahmed b. İbrâhim b. Şâzân rivayet etmiştir (Hatîb, IX, 393).

İbnü'l-Cevzî'nin *Nevâsiḥu'l-Kur'ân* adlı eserinde Fesevî'nin ulûmü'l-Kur'ân'a dair görüşlerinden birçok nakiller yapması onun nâsih ve mensuha dair bir eser yazdığı kanaatini uyandırmaktadır

(*el-Ma'ṣife ve't-târîḥ*, nâşirin mukaddimesi, I, 19).

BİBLİYOGRAFYA :

Fesevî, *el-Ma'ṣife ve't-târîḥ* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Medine 1410, nâşirin mukaddimesi, I, 6-75; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, IX, 208; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, IX, 287; Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, IX, 393; İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭaba-kâtü'l-Ḥanâbile*, I, 416; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX, 305; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut 1410/1990, IV, 296-297; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 324-335; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XIII, 180-184; a.m.f., *Tezkiretül-huffâz*, II, 582-583; IV, 1283; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zeki), Kahire 1329/1911, s. 312; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 59-60; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, II, 390; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 311; XI, 385-388; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 171; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 298; Brockelmann, *GAL* (Ar.), III, 43; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 373; Sezgin, *GAS*, I, 319; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 72, 392, 406, 453, 501, 510; Şâkir Mustafa, *et-Târîḥu'l-ʿArabî ve'l-mu'errihûn*, Beyrut 1983, I, 222-223; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/1, s. 259-261; Fikri Zeki el-Cezzâr, *Medâhilü'l-mu'ellifîn ve'l-a'lamü'l-ʿArab*, Riyâd 1994, III, 1162-1164; Cl. Huart, "Fesâ", *IA*, IV, 575.

M. YAŞAR KANDEMİR

FESH

(bk. FESHİH).

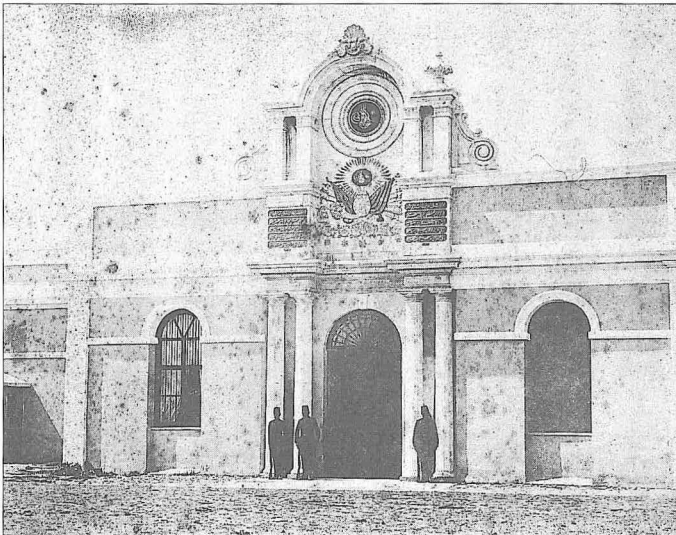
FESHÂNE

1833 yılında İstanbul'da faaliyeteye geçen fes ve yünlü kumaş fabrikası.

II. Mahmud tarafından askeriyenin ve halkın fes ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra teşkil edilen Asâkir-i

Mansûre-i Muhammediyye ordusunun kıyafeti belirlenirken başlık olarak fesin kabul edilmesi zamanla bu başlığın halk arasında da yaygınlaşmasına yol açtı. Artan fes talebi önceleri Tunus ve Mısır'dan, daha sonra da Avrupa'dan ithal edilerek karşılanmaya çalışıldı. Yıllık ithalât miktarı 500.000 adedi geçen ve yaygın biçimde tüketilen bir malın devamlı surette dışarıdan getirilmesi ekonomik bakımdan, özellikle giderek daha büyük bir mesele halini alan dış ticaret dengesi açısından doğru bulunmayarak feslerin yurt içinde üretilmesi için teşebbüse geçildi ve bu gibi konularda bilgisi bulunan Kâtibzade Mustafa Efendi fes nâzırı tayin edildi. Mustafa Efendi ilk iş olarak Tunus'tan İstanbul'a yirmi üç fes ustası, yanlarında çalıştırılmak üzere Bursa'dan da on beş kabiliyetli kalfa getirtti ve mukâtaat hazinesinden tahsis edilen 1.5 milyon kuruş ile 1833'te Kadırga'daki Cündî Meydanı'nda bulunan hazine-i hâssaya ait bir binada fes üretimini başlattı. Ayrıca feslerin yıkanma işlemlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla İzmit'te de bir dinkhâne kuruldu. Fes yapımının denetimi Harîr Nâzırı Ömer Lutfi Efendi'ye verildi. Feshâne'de yerli yapığdan yapılan ilk fes örneklerinin kullanılamayacak kadar sert olduğunun görülmüşü üzerine daha uygun bulunan merinos yapığında karar kılındı ve eğitim amacıyla üretime devam edilerek on altı ayda 300'e yakın usta, kalfa ve işçi yetiştirildi.

Feshâne'de tam kapasiteyle faaliyete geçildikten birkaç yıl sonra Kadırga'daki bina yetersiz kaldı ve tesisler 1839 yılında, Eyüp Defterdar İskelesi'nde bulunan Hatice Sultan Sarayı'nın fer'iyye kısmına nakledildi. Buradaki su kaynaklarının yeterli olması sebebiyle daha önce ayrı bir ekip tarafından Beykoz Kâğıthane'sinde yapılan boyama işlemlerinin de aynı yerde yapılması mümkün hale geldi. Feshâne bu tarihlerde Darphâne-i Âmire idaresi tarafından yönetilmekteydi. Yeni binaya geçildikten sonra 1839 ve 1840 yıllarında 100.000'in üzerinde fes üretimi gerçekleştirildi ve bu sayı gittikçe arttı. İmal edilen feslerin önemli bir kısmı askerlerin ve memurların ihtiyacını karşılamak üzere devlet tarafından satın alınıyor, geri kalanı ise piyasaya sürülüyordu. Meselâ Mart 1849'dan Mart 1850'ye kadar 204.213 fes yapılmış ve bunun 157.698'i devlete, 46.515'i halka satılmıştı. Kaliteli olduğundan büyük kabul gören fesler hem fesçi esna-

Feshâne'nin giriş bölümünün XX. yüzyıl başlarında görünüşü (İÜ Ktp., Albüm, nr. 91.014)